

УДК 72.01

д-р арх., професор Б.С. Черкес,
к. арх., С.М. Лінда,
Національний університет "Львівська політехніка"

МІСТОБУДІВНИЙ РОЗВИТОК МІСТ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Анотація: у статті розглянуто напрямки та визначено спільні тенденції містобудівного розвитку міст Західної України періоду незалежності

Ключові слова: містобудування, міста Західної України, період незалежності.

Постановка проблеми. Майже двадцятилітній досвід життя країни в умовах політичної незалежності дає підстави для аналізу та узагальнення найважливіших архітектурних процесів, де проблема містобудівного розвитку є однією із ключових. Які ж урбаністичні трансформації зазнали міста Західного регіону?

Метою статті є визначити головні вектори розвитку містобудування міст Західної України періоду незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана стаття продовжує низку досліджень, які провадяться авторами стосовно сучасного архітектурного розвитку України, а також ґрунтується на матеріалах періодичних видань.

Обговорення проблеми. За відносно невеликий відтинок часу після проголошення незалежності найважливіша містобудівна документація західноукраїнських міст змінювалася та поновлювалася двічі. На початку 1990-х років в Україні стала нагальною потребою розробка нових генпланів міст, які б замінили попередні, створені у 1960-х – 1980-х роках. Основними факторами, які зумовили розробку нових генеральних планів міст Західної України, стали: закінчення терміну дії попередніх генеральних планів; зміна форм власності та соціальної структури населення; більш високі у порівнянні з прогнозованими темпи росту населення; невідповідність ряду фактичних показників запроєктованим; значні відхилення у планувальній ситуації; необхідність ефективного використання земель та удосконалення і взаємоузгодження міських інфраструктурних систем. Отже, у 1992 – 1993 рр. була розпочата робота по коригуванню існуючих або розробці нових генпланів всіх обласних центрів Західної України. При їх опрацюванні була врахована історико-культурна цінність західноукраїнських міст. А оскільки обласні центри входять у «Список історичних міст України», затверджений у 1992 р., то обов'язковою складовою частиною їх генеральних планів став історико-архітектурний опорний план та пропозиції з визначення охоронних зон [1].

У зв'язку із еволюцією соціально-економічних умов в державі прогнози розвитку міст, закладені генпланами 1990-х років, стали суттєво відрізнялися від тенденцій, що проявилися у процесі їх реалізації у наступне десятиліття. Зокрема, приріст населення виявився від'ємним, суттєво зменшилася чисельність людей, зайнятих у сферах економічної діяльності, зменшився житловий фонд, у 2 рази виявилися меншими від прогнозованих об'єми нового житлового будівництва. Це стало причиною того, що на початку XXI ст. у всіх обласних центрах західного регіону було розпочата нова робота над генпланами.

Перший генплан розвитку Львова доби незалежності, розроблений інститутом «Укрзахідцивільпроект», був затверджений у 1993 р. За основу планувальної структури міста була прийнято концепція секторно-поясної моделі у відповідності до якої були визначені радіальні магістралі чотирьох рангів та система транспортних кілець. У межах міста планувалося завершити формування чотирьох планувальних районів: центрального та трьох периферійних, які мали носити комплексний характер. Незважаючи на фаховість генплану, розрахований він був на іншу суспільно-політичну формацію та не відповідав діючим реаліям, а, швидше, констатував ситуацію, яка склалася у Львові на 1980-ті роки. Зокрема, потребував корегування прогноз у частині перспективної чисельності населення, обсягів і форм житлового будівництва, територіального розвитку міста, а також пошуку альтернативних пріоритетів економічної діяльності [2]. Це стало причиною розробки концепції містобудівного розвитку Львова у 2005 р., як першої стадії роботи над новим генеральним планом Львова. При її розробці були враховані фактори, що обмежували або визначали особливий режим розвитку міста. До цих факторів належало: наявність та необхідність збереження цінних елементів природного середовища і цінного антропогенного середовища, обмеженість територіальних ресурсів та ресурсів водопостачання [3].

Новий генплан Львова, який розроблений в інституті «Містопроєкт», зараз знаходиться у процесі громадського обговорення. У відкоригованому генплані міста, розрахованому до 2025 р., представлена містобудівна концепція «Великий Львів», яка сформована майже із 30 населених пунктів, що оточують місто, загальною площею 33 тис. га. Важливим положенням генплану є покращання транспортної ситуації – найбільш проблемної сьогодні для Львова. Для цього у документі передбачено створення малого транспортного кільця по вул. Словацького і Стефаніка. Ще одна трирівнева транспортна розв'язка має з'явитися у районі вулиць Стрийська-Хуторівка.

У 1997 р. вступив у дію Указ Президента України «Про збереження історичної забудови у центральній частині м. Львова» та розроблена у відповідності до цього комплексна програма. Головною її метою було

збереження унікального історико-архітектурного середовища, його ефективний захист та реставрація. Враховуючи унікальність історико-архітектурного ансамблю Львова у 1998 р. вона була внесена у «Список світової архітектурної спадщини ЮНЕСКО» у 1998 р. [4]

У 1993 р. був затверджений генеральний план Чернівців, розроблений архітекторами львівської філії інституту «Містопроект». Незважаючи на те, що термін його дії був розрахований до 2010 р., у 2004 р. був прийнятий новий генплан. Його стратегічною базою стала концепція перетворення міста на торгово-туристичний центр III-го тисячоліття. Потреба створення потужної розважальної та побутово-торговельної інфраструктури вимагає виведення за межі прибережної смуги Пруту, яку визначено основною рекреаційною зоною міста, більшості розташованих там промислових підприємств та перетворення річки (в межах обласного центру) на суцільну територію відпочинку.

Зважаючи на унікальність архітектурного ансамблю старих Чернівців, план також передбачає радикальне розв'язання транспортної проблеми. Передбачається, що частину автотоку, який проходить через центр, прийме нова об'їзна дорога, решті ж доведеться рухатися в одному напрямку в обхід старої частини міста по кільцю. Таким чином для збереження історичної забудови центральну частину міста планується перетворити на «зону заспокоєного руху». Зараз у Чернівцях ведеться науково-пошукова робота щодо визначення критеріїв та обґрунтувань номінації історичного центру Чернівців до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

В Івано-Франківську довгий час діяв генплан, розроблений ще у 1978 р., хоча у середині 1990-х років вже було зрозуміло, що у реальній ситуації були вже давно випереджені розрахункові терміни реалізації окремих положень. Позитивний фактор – найвищі темпи капітального будівництва у Західній Україні – обернувся негативним наслідком: надмірне захопленні новобудовами та стрімке скорочення рекреаційно-відпочинкових зон. У 1996 р. київським інститутом «Діпромiсто» було проведення коригування генплану. Проте, основним недоліком існуючого планування, на думку фахівців, стала відсутність чіткого функціонального зонування території міста, організації дорожньо-вуличної мережі, а також організації системи обслуговування населення. Для вирішення цих завдань у 2008 р. була розпочата робота над новим генеральним планом, у якому мало б бути передбачено зонування території, диференціація вулично-дорожньої мережі за її призначенням, реорганізація руху транспорту передовсім у центральній частині міста.

Найзначнішим містобудівним здобутком Івано-Франківська періоду Незалежності стала регенерація історичного центру міста. Міською владою Івано-Франківська було розроблене «Положення по історико-архітектурну заповідну територію міста Івано-Франківська» і прийнята «Програма

будівництва, реставрації та благоустрою центральної частини міста Івано-Франківська», яка, починаючи з 1999 р., здійснюється поетапно. До 2001 р. було завершено роботи з реконструкції, реставрації та благоустрою площі Ринок, майдану Шептицького та прилеглим сквером на Низовій вулиці, скверу по Валовій вулиці. Одночасно повторно реконструйовано вул. Незалежності з прилеглим Вічевим майданом. Кінцевою метою розпочатої роботи є комплексна регенерація історичної частини міста, яка призведе до покращання умов проживання та відпочинку громадян, роботи установ, відомств, закладів торгівлі і громадського харчування, приватних фірм і банків, розміщених у центрі міста. Указом Президента України від 15 червня 2002 р. авторський колектив проекту регенерації історичного центру Івано-Франківська у складі З. Андрусина, О. Коса, О. Микуляка, З. Соколовського, Б. Ониськіва, М. Якимовича був нагороджений Державною премією України у галузі архітектури 2002 р. [5].

На початку третього тисячоліття у Луцьку діяв генплан, розроблений ще у 1978 р., пріоритетом якого був індустріальний розвиток міста. У 2009 р. був прийнятий новий генплан, створений у інституті «Діпромисто». Головною ідеєю містобудівного документу є перетворення Луцька у промислово-економічний центр та культурну столицю Волині.

Унікальний ландшафт, планування та забудова історичного центру роблять Луцьк видатною пам'яткою містобудування. Ще у 1985 р. постановою Ради Міністрів УРСР комплекс історичних архітектурних споруд Старого Луцька було проголошено Державним історико-культурним заповідником. З того часу розпочалися роботи по його дослідженню та реставрації [6]. У 1998 р. роботи по реконструкції були розширені на всю центральну частину міста, коли під керівництвом виконкому Міської ради була розроблена програма регенерації центральної частини міста, яка передбачала поетапний комплекс робіт по благоустрою центральних вулиць і площ, знесення малоцінної забудови та реконструкцію існуючої під об'єкти торговельного та обслуговуючого призначення (арх. А. Бідзіля, Л. Герасимюк, Я. Матвіїв). В основу проекту було покладено комплексне вирішення головної проблеми сучасного міста – транспортної. Програма передбачала також створення архітектурно-просторових акцентів: Театральної площі, площі Возз'єднання, майдану ім. М. Грушевського, які б стали центрами тяжіння лучан та об'єднали адміністративну, рекреаційну, громадську та духовну функції. Поетапна реалізація програми здійснювалася протягом 1998 – 2000 рр. [7].

Генеральний план міста Рівне, розроблений ще у 1984 р., був замінений на новий, створений в інституті «Діпромисто» та затверджений у 2003 р. (відкоригований у 2008 р.). У генплані була сформульована містобудівна

концепція формування нового громадського комплексу загальноміського значення у західній частині головної магістралі міста – вулиці Соборної. На початку 2000-х років на цьому відрізку була модернізована житлова забудова 1950-х років, а на протилежній стороні цього відрізка був споруджений у 2000 – 2007 рр. новий підземно-наземний громадський комплекс (ЗАТ «Рівнеінвестпроект»). Наземна частина комплексу складалася із трьох шести-семи-поверхових житлових будинків і декоративної ротонди із пам'ятником Марії Несвіцької – засновниці Рівного. Органічною частиною громадського комплексу став підземний торговий пішохідний пасаж. Донині це – єдиний приклад в Україні освоєння підземного простору для міст такої величини як Рівне [8].

Особливою є доля Тернополя – міста майже повністю зруйновано у роки Другої світової війни. У відбудові, здійсненій згідно генерального плану 1953 р., було збережено історичну планувальну структуру. Місто забудовувалося по достатньо компактній містобудівельній схемі з чітким розмежуванням житлового та промислового будівництва, збереженням та розвитком рекреаційних зон. Новий генеральний план Тернополя був розроблений у 2009 р. Державним проектним інститутом «Діпромiсто». Особливістю сучасної тернопільської ситуації є те, що місто змушене розвиватися у сформованих межах. З врахуванням обмежених умов територіального розвитку зусилля архітекторів спрямовані на вибірккову забудову в умовах реконструкції і ущільнення існуючої міської ситуації [9, 10].

Висновки. Отже, нові суспільно-політичні та економічні реалії підважили усталені містобудівні теорії радянського часу, на яких був побудований такий базовий документ як генеральний план міста. Це зумовило розробку нових концепцій містобудівного розвитку обласних центрів Західної України. Незважаючи на унікальність кожної конкретної ситуації, всі міста об'єднує нагальна потреба вирішення спільних проблем, як, наприклад, транспортної проблеми, недостатніх обсягів житлового будівництва, благоустрою центральної частини. Зважаючи на той факт, що всі обласні центри Західної України є історичні міста, особлива увага приділяється збереження неповторності історико-культурного середовища.

Література

1. Бевз М. В. Проблеми регенерації заповідних територій історичних міст / М. В. Бевз // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Архітектура» – № 429. – 2004 р. – С. 146–155.
2. Швець В. І. Ми всі хочемо, щоб Львів став ще кращим / В. І. Швець // Архітектурний вісник. – № 1 – 2 (12). – 2001. – С. 2–9.

3. Концепція містобудівного розвитку Львова. Пояснювальна записка інституту «Містопроєкт», 2005. – Рукопис.
4. L'viv – the Ensemble of the Historic Centre [Електронний ресурс]: <http://whc.unesco.org/en/list/865/>.
5. Ходан М. Комплексна регенерація історичного центру Івано-Франківська / М. Ходан // Архітектурний вісник. – № 2 (18). – 2003 р. – С. 4–6.
6. Рабан Т. Історико-культурний заповідник «Старий Луцьк» / Т. Рабан // Архітектурний вісник. – № 3 – 4 (13). – 2001. – С. 16 – 18.
7. Герасим'юк Л. Наша мета – сформувати нове сучасне обличчя Луцька / Л. Герасим'юк // Архітектурний вісник. – № 3 – 4 (13). – 2001. – С. 10–12.
8. Посацький Б. Центр Рівного – новий етап розвитку / Б. Посацький // Архітектурний вісник. – №34. – 2008. – С. 32–36.
9. Кучеренко А. Тернопіль будується / А. Кучеренко // Архітектурний вісник. – № 1 (14). – 2002. – С. 11.
10. Калашник С. Містобудівні проблеми Тернополя / С. Калашник // Архітектурний вісник. – № 1 (14). – 2002. – С. 12–13.

Аннотація

В статті розглянуті напрямки розвитку та визначені загальні тенденції градостроительного розвитку міст Західної України в період незалежності.

Ключевые слова: градостроительство, міста Західної України, період незалежності.

Summary

In article directions of development are considered and tendencies of town-planning development of cities of the Western Ukraine of the period of independence are defined the general.

Keywords: town-planning, cities of the Western Ukraine, the independence period.